

Bir Ölüm Yıldönümü

Melih Cevdet ANDAY

yıl öncesinin, bir avuç tiyatro aşıkılısından, bugünkü okullu oyuncu kadrolarının övünülecek zenginliğine varmamız bu nun tanıtıdır. Niteliğin boşlanması savında bulunmalarını bunu Muhsin Ertuğrul'a yakıştırmaları nasıl doğru olabilir ki, onun başında bulunduğu Ferah Tiyatrosunu (1924—25), tiyatro tarihçilerimiz «tiyatro tarihimizin en parlak ve düzenli çalışmalarından biri» olarak göstermekte birliktirler.

Tiyatro gibi bir topluluk sanatında eleman sorununu küçümsemek elbette yanlış olur. Yeteneksiz, düzensiz, savsak bir oyuncunun bütün bir toplu çalışmayı çıkmaza sokacağını düşünmekte haklıyızdır. Ama Muhsin Ertuğrul gibi idealist bir tiyatro adamının bakış açısından durum hiç de bunca basit değildir. Muhsin Ertuğrul, koşulların ona sağladığı olanaklar ne denli elverişsiz olursa olsun, elindeki ile, elinden gelenin en iyisini yapmayı ilke edinmişti. Çünkü onun için tiyatro sadece bir gösterim değil, bir okuldu da. Hevesli, eğitim kaynağı ne olursa olsun, hem oynayacak, hem yetişecektir. «Önce tiyatro okulu, sonra tiyatro» anlayışı geçerli olsaydı, bugün tiyatromuz emekleme durumunda bulunacaktı. Unutmamak gerekir ki, her uğraşında okul, eylemden sonra gelir. Hele insanın içgüdüsel bir etkinliği sayılan oyun sanatı için haydi haydi böyledir bu. Yoksa bütün dünya için bir tiyatro tarihinden söz edilmesi olanağı kalmazdı. Muhsin Ertuğrul kimlerle çalıştı, nasıl çalışabildi, nasıl dayanabildi? Bu sorun beni hep düşündürmüştür. Bir konuşmamızda bunu kendisine açtığımda, hiç unutmam, şöyle demişti: «Ben insandan umut kesmem.»

Buraya dek söylediklerimden, onun okula karşı olduğu sonucunun çıkarılması yanlış olur kuşkusuz. Darülbedayi içinde ilk tiyatro okulunun açılmasını sağlayanların başındadır Muhsin Ertuğrul. Bu okul yaşatılmadı. Ama bu yüzden tiyatro kapatılacak değildi. Hep yaşatılması gereken bir kurumdu tiyatro. Başka bir deyişle, tiyatrosuz bir toplumun, kendi bilincine varması olanaksızdı. Dahası, uluslaşma sürecine girmiş toplumlarda başlıca birleştiricilerden biri olma görevini yükleniyordu. Dil, âdetler, yaşa-

ma biçimleri ve amaçları onda buluyordu en uyandırıcı anlatımını. Bizim tarihimizde tiyatroya verilen önemin Tanzimat'la başlaması da bunu gösterir. Eğlenmek için değil, bilinçlenmek içindi tiyatro. Ama bunun anlaşılması elbette kolay olmayacaktı. Kahramanlar gerekliydi. İşte Muhsin Ertuğrul, tiyatronun ciddiye alınmasını, savaşıarak sağlayan bir kahramandır. Böyle serdengeçti kişiler olmadan, bir gerçeğin toplumca benimsenmesi düşünülemez. Onların dirençleri, sabırları, inatları boşa gitmez; bir gün ideallerinin görkemli anıtları olarak yüceltiler.

Muhsin Ertuğrul, sadece oynamakla, sadece sahnelemekle, sadece tiyatro ve tiyatro okulu açmakla kalmadı; tiyatroya nasıl oturulacağını, nasıl oyun seyredileceğini halka öğretmek için de didindi; yazılar, kitaplar yayınladı. Tiyatroda fındık fıstık yenmeyecek, gazoz içilmeyecekti artık. Sonraları bu yüzden ona çatıldığı görüncü, güleyim mi, ağlayayım mı, bilememişimdir. Bir çağdaş uygarlık kurumu olarak tiyatroya gösterilmesi gereken saygının yolunu yordamını göstermek, neden bu sanatı halktan uzaklaştırmak olunsundu! Muhsin Ertuğrul, halka gitmenin, ancak halkın düzeyini yükseltmekle gerçek leşebileceğini çok iyi anlamış, yaman bir devrimciydi. Tiyatroyu çağdaş anlamı ile benimsetmek istiyordu. Bu anlamda Karagöz, Ortaoyunu tiyatro sayılamazdı; öyle ise, bunların töreleri de başka başkaydı. Atatürk, eskiden yalnızca erkeklerin oturduğu yemek masalarında kadınlara da yer vermekle, geleneklerimizle, demek ki halka karşı gelmiş olmuyor muydu? Oysa çağdaş yaşamın çok doğal bir ögesi idi bu birliktelik ve elbet konuşma ve davranış alışkanlıklarımızda yeni bir eğitimi gerekli kılıyordu. Bunun gibi, Karagöz ve Ortaoyunu seyircisiyle, tiyatro seyircisi arasında bir ayırt olacaktı. Haldun Taner ve Şakir Eczacıbaşı ile yaptığı uzun bir konuşmada, Muhsin Ertuğrul, çocukluğunda babası ile gittiği Karagöz ve Ortaoyunu gösterimlerinden hiç hoşlanmadığını, Minakyan'ı bunlara yeğlediğini anlatır. Dahası, tiyatronun her türünü görmüş, tanımış olan bu sanatçımız, Japon tiyatrosunda heyecan-

landığını, ama sonra onunla ilgilenmediğini de söylemiştir. Batı tiyatrosuydu onun ardına düştüğü. Kim isterse eleştirsin bunu; ama neden Karagöz'le Ortaoyunundan kaynaklanan bir tiyatro kurmadı biçimindeki eleştiriler, her şeyin ondan beklendiği anlamına gelir ancak. Oysa böyle bir tiyatroyu gerçekleştirmek yolu herkese açıktır. Amacımı açıkça çizmiş, o amaca hep bağlı kalmış bir kişiyi eleştirmek için hiç de yeterli bir neden değildir bu. Tanzimat'la başlayan Batılılaşma süreci, Atatürk'te en bilinçli anlatımını bulur. Çünkü ümmet toplumundan ulus toplumuna geçilmiştir artık ve «Toplumumuzu çağdaş uygarlığın üstüne çıkaracağız» sözü, bundan ötürü yerli yerindedir. Uygarlığın en belirgin göstergesi olan tiyatroya baktığımızda, ona vurgun olan Muhsin Ertuğrul'un yaşamı savasını çok iyi değerlendirebiliyoruz: Uygar dünyadan bir ulusuz, tiyatro bizimidir ve biz tiyatroyu kendimiz yazarak, kendimiz oynayarak uygarlığa katkıda bulunabiliriz. Hangi alanda bundan vazgeçebiliriz ki!

Muhsin Ertuğrul, Atatürk devrimlerinin bulduğu en sağlam temellerden biriydi. Kadın özgürlüğü konusunda ilk savaşımlar tiyatroya kazanılmadı mı? Muhsin'in başında bulunduğu tiyatrolar, yerli-yabancı, her anlayıştaki oyuna kapılarını açmadı mı? Bugün oyunu ile, oyuncusu ile dünyaya açılmış, uygarlık düzeyinde yerini almış bir tiyatromuz varsa, bize bu mutluluğu sağlayan Muhsin Ertuğrul'u nasıl unutabiliriz?

Ertuğrul Muhsin,- tanıdığım insanların en uygar olanlarından biriydi. Bunun nedenleri üzerinde çok düşünmüşümdür. Bence uygar olma, bir kalıtım işi değil, bir çaba ürünüdür ve bu çaba yalnızca yaşama biçimindeki bir yeğleme değil, uğraşlarımızın gerçek adamı olmayı da içerir. Muhsin Ertuğrul'un kişiliğini yapan, tiyatroyu yalnızca sevmesi değil, bilmesi, derinliğine bilmesi idi. Öyle ki, bu bilme, onu tiyatronun alanından öte, bir düşünür kıldı. Düşünürlük, kendi başına bir iş değildir, belli bir uğraşından, bir eylemden, bir savaşımdan kaynaklanır. Tiyatro oynamanın ve seyretmenin töresine bunca düşkünlüğü, Muhsin'i elbette yaşamın ve toplumun tüm sorunlarına götürcekti. Öyle de oldu. Ona duyduğumuz saygı, bu aşmayı kendi kişiliğinde başarmasındandır. Bugün tiyatro sanatçılarımız toplumda saygı görüyorlarsa, diyeceğim ki, Muhsin'in saygınlığındandır bu.

